

Károly Róbert

(1308-1342)

Az interregnum időszaka (1301-1308)

III. András 1301-ben bekövetkezett halálával férfi ágon kihalt az Árpád-ház. Ekkor az ország már a felbomlás állapotáig jutott, kialakult a tartományúri rendszer. A Felvidék nyugati felét Csák Máté, keleti részét Aba Amádé mondhatta magáénak, a Tiszántúlon Borsa Kopasz, Erdélyben Kán László uralkodott. A Dunántúlt és Szlavónia egy részét a Kőszegiek uralták, Szlavónia másik felében a Babonicsok, a tengerparton a Subichok voltak az urak. Ezek a tartományurak birtokaikon királyi jogokat gyakoroltak, pénzt verettek, rendeleteket adtak ki, várakkal és erős hadsereggel rendelkeztek.

Magyarország trónjára három jelentkező akadt, és mindnyájan leányágon az Árpád-dinasztia leszármazottai voltak. A főurak egy része a Premysl családból származó Vencelt támogatta, őt azonban a pápa kiátkozta. A Wittelsbach családból Ottót a Kőszegiek és a Borsák támogatták, azonban Kán László fogságba vetette, és Ottó csak a trónról való lemondás után nyerte vissza szabadságát. A harmadik jelölt a pápa által támogatott Károly Róbert volt, akit azonban a tartományurak nagy része nem támogatott, így, bár 1308-ban trónra lépett, csak a harmadik megkoronázásával (1310-ben) vált törvényes királlyá.

A tartományurak leverése

Károly Róbert uralkodásának első évtizede a tartományurak elleni küzdelemben telt. Ebben a harcban az ő pártján álltak a nemesek, akik a klerikális familiárisi függésből akartak szabadulni, vagy szerették volna azt elkerülni. A királyt támogatták a városok és az egyház is, mivel a kiskirályok hatalmaskodásaitól csak egy szilárd központi hatalom védhette meg őket. Az uralkodónak 1312-ben a rozgonyi csatában sikerült leszámolnia az Abákkal, 1316-ban a Kőszegiekkel, 1317-ben a Borsákkal, s közben meghalt Kán László. Csák Mátét ugyan sikerült visszaszorítania, ám legyőzni nem tudta, így csak annak 1322-ben bekövetkezett halála után jutott a Felvidék is Károly Róbert kezére. A következő évben pedig Szlavóniában és Horvátországban is béke lett. A király Temesvárról visszahelyezhette székhelyét Visegrádra. A Károly Róbertet harcában segítő birtokosokból új nagybirtokos arisztokrácia emelkedett ki. (Széchenyiek, Báthoryak, Kállayak, Lackfiak, stb.) A király ugyan adományozott birtokokat, de a főméltóságok betöltéséhez adott birtokok nagy része csak addig maradhatott a tisztségviselő kezén, amíg a méltóságot betöltötte (honor). Ezért a báróknak hatalmat és befolyást inkább a tisztségek és a hozzákapcsolt honor-birtokok biztosítottak, mintsem saját birtokaik.

Gazdaságpolitika

Károly Róbert uralkodásának második felében átalakította a királyi jövedelmek rendszerét. Míg az Árpád-házi királyok fő jövedelmi forrása a királyi birtokból fakadt, addig az ő jövedelme a regálérendszeren alapult. (Gazdaságpolitikájának kidolgozója Nekcsei Dömötör volt.)

A regálék (a felségjogon szedett bevételek) első kategóriájába a bányaregálék tartoztak, ezen belül az urbura és a nemesérc-vásárlási monopólium. Az urbura a nemesfém bányák kiaknázása fejében a királynak járó bányabér. A nemesérc-vásárlási monopólium alapján az aranyat és ezüstöt mindenki köteles volt szabott áron beváltani a királyi kamarában.

A kereskedelmi regáléknak két csoportja létezett. A harmincadvám a kereskedőkre kivetett adófajta volt (az áru értékének 3,33 százaléka). Az export-import monopólium azt jelentette, hogy kurrens cikkekkel csak a király, illetve az általa megbízottak kereskedhettek.

Bevezette a parasztoktól szedett egységes állami adót, a kapuadót, melyet jobbágytelkenként vetettek ki. Végül a királynak a városokból beáramló adókból is volt jövedelme.

1325-ben visszaállította a pénzverés kizárólagos királyi jogát és bevezette az aranyforintot és az ezüst váltópénzt.

1335-ben a visegrádi királytalálkozón (János cseh-, és III. Kázmér lengyel királlyal)

Magyarország, Csehország és Lengyelország kereskedelmi együttműködésben állapodtak meg, melynek célja Bécs árumegállító jogának kikerülése volt.

A központi hivatalrendszer kiépítése

Károly Róbert reformjai nem korlátozódtak csupán a gazdaságra, megkezdte a központi hivatalrendszer kiépítését is. Létrehozta a kincstárnokságot, az önálló gazdaságirányítás szervét, az országot tíz kamarára osztotta és ezeket bérlők irányították. A kancellária már nem csak az írásbeliség szerve, hanem a diplomáciáé is. Felállította a tárnokmesteri tisztséget, aki a városok felügyeletét látta el és a polgárok panaszaiakkal hozzá fellebbezhettek. Az igazságszolgáltatás terén ítélőszékeket hozott létre. Hadügyi reformjában bevezette a bandériális hadszervezetet, vagyis a hadseregszervezetbe bevonta a birtokosok magánhadseregét.

Külpolitika

Uralkodásának második felében már aktívabb külpolitikához kezdhetett. Fiatalabbik fiát, Andrást a nápolyi királynővel házasította össze és ez hosszabb távon kedvezett a dinasztiának. A második visegrádi királytalálkozón 1339-ben egyezséget kötött Nagy Kázmérral, melyben fia, Lajos, a lengyel trón várományosa lett. Kudarcba fulladt havasföldi hadjárata 1330-ban Basarab ellen. Magyarország számára kedvező volt Bizánc meggyengülése, Szerbia és Bulgária részekre szakadása.

Ajánlott irodalom:

Bertényi Iván: A 14. század története Bp., 2000.

Bertényi Iván: Magyarország az Anjouk korában (Magyar História sorozat) Bp., 1987.

Hóman Bálint: A Magyar Királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában Bp., 2003. (az 1921. évi kiadás reprintje)